

BÉLA BARTÓK ÎN MEMORIA ORAȘULUI NATAL

Margareta VELCSOV

Viața și activitatea multilaterală a lui Bartók nu sunt prea bine cunoscute de publicul românesc. Prestigiosul muzicolog clujean Francisc Laszló vine în ajutorul celor interesați prin cartea *Béla Bartók și lumea noastră* având subtitlul *Așa cum a fost*, (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995) și volumul *Scrisori I* (Editura Kriterion, București, 1976) în care publică o bună parte a corespondenței pentru a contribui la o mai bună cunoaștere a acestei mari personalități și a relațiilor sale cu țara noastră, în tripla sa calitate de folclorist, pianist și compozitor.

La începutul anului 1991, ca o recunoaștere a meritelor sale incontestabile de creator și genial muzician, Academia Română i-a acordat titlul de membru (post mortem) al ei.

Considerăm că orașul natal ar trebui să cunoască momentele semnificative din viața celui mai vestit fiu al său, legătura cu ținutul natal și cu folclorul românesc. Din acest motiv, la 25 septembrie 2000, cu ocazia comemorării a 55 de ani de la moartea compozitorului, am prezentat un program cu elevii, am audiat DANSURI ROMÂNEȘTI culese și prelucrate de Bartók, l-am ascultat vorbind în limba franceză cu ocazia unui interviu dat Radioului din Bruxelles în 1937, am audiat opera ALLEGRO BARBARO în interpretarea autorului.

Născut la 25 martie 1881, într-o casă țărănească cum se găsesc cu miile în Banat, Bartók s-a stins din viață la 26 septembrie 1945, într-un spital new-yorkez, la 64 de ani și jumătate. Pe patul său de moarte se aflau două partituri la care a lucrat până când puterile l-au părăsit, una aproape încheiată, a CONCERTULUI PENTRU PIAN NR. 3, iar cealaltă, a CONCERTULUI DE VIOLĂ, căruia nu a mai reușit să-i dea forma concludentă. O temă a acestuia pare să fie chiar o evocare relativ directă a melosului românesc din Bihor.

Leagănul – Sânnicolau Mare – și părinții

Identificarea adevăratei case natale este meritul inimosului istoric local, profesorul Gyula Szócs (1926-1986), reputat cercetător al genealogiei familiei Bartók.

Tatăl, Béla Bartók senior (1855-1888), agronom cu studii superioare, din 1876 profesor al Școlii agricole din Sânnicolau Mare, directorul acesteia din 1877, era membru în consiliul comunal. Publică activ în presa locală, articole de specialitate și scrieri beletristice. Ca violonist era promotorul Societății filarmonice din localitate, al cărei președinte a fost ales în 1887. Moare la doar 33 de ani. Dintre cei patru bunici a lui Bartók senior numai unul a fost maghiar, ceilalți trei au fost sud-slavi "bunevați".

Mama, Paula Bartók, născută Voit (1856-1939), nepoata a trei bunici germani și doar a unuia maghiar, era învățătoare. În 1888, când a rămas văduvă,

mai avea și o fiică de 3 ani. În curând a fost îndepărtată din locuința de serviciu, și-a întreținut copiii dând lecții de pian.

Bartók începe să compună la Nagyszölös, în 1890, sub impulsurile muzicale asimilate în casa părintească și în cercul melomanilor din Sânnicolau Mare. Piesa nr. 6 se intitulează PIESĂ VALAHA.

La 13 aprilie 1903 are loc primul recital de pian în localitatea de obârșie.

Prima întâlnire cu folclorul românesc are loc la Izvorul Crișului în 1909, în zona Crișului Negru, invitat de profesoara de muzică Cornelia Bușiția, soția profesorului Ioan Bușiția din Beiuș.

În 1910 Academia Română hotărăște publicarea culegerii de cântece populare românești din Bihor. Influența acestui volum asupra folcloristicii românești va fi puternică și este considerabilă și azi.

În 1910 apar primele lucrări simfonice românești DANSUL SATULUI și DANS ROMÂNESC. DOUĂ DANSURI ROMÂNEȘTI constituie opera prezentată în primă audiție la Budapesta, în 1911, cu un succes extraordinar.

În 1919 în Ungaria Bartók este făcut trădător de neam și de țară pentru asimilarea influenței românești, pentru sentimentele sale filoromâne.

În decembrie 1910-ianuarie 1911 culege în Țara Moților.

Limba română la Béla Bartók

Bartók cunoaște mai multe limbi: **limba germană** o posedă ca pe o a doua limbă maternă, în **franceză, engleză** era relativ bine pregătit, în **spaniolă, portugheză, slovacă** s-a descurcat pentru a putea culege muzică populară. Din 1909 învață limba română. A citit relativ multă literatură română (I. Slavici: *Din bătrâni*) atât clasici, cât și autori minori. El vroia și a ajuns uluitor de repede să poată să stea de vorbă cu țărani români și să noteze singur și textele lor. Bartók considera aceasta o condiție indispensabilă a activității de culegător. (Cu intelectualii din capitala României comunica în limba franceză sau germană). Bartók a învățat-o și pe prima sa soție românește, numai pentru a-l putea ajuta în muncă. Citea și vorbea în peste 10 limbi, dar, în afară de maghiară, româna a fost singura în care el a conceput un text poetic pentru a-l pune pe muzică: libretul CANTATEI PROFANE.

Bartók a știut să exprime în limba română și adevăruri grave, ca de exemplu când îl parafraza pe Ady, poetul său preferat, că: "ungurii, românii și slavii din țara aceasta trebuie să fie uniți toți, fiindcă sunt soți în nenorocire" (*Scrisori I*, Scrisoare 30, pag. 92-93).

În 1912 culege cântece populare din Banat: 89 de melodii românești, folclor bulgăresc, sârbesc.

În 1914 Bartók este invitat să țină o conferință cu exemplificări din muzica populară românească la Budapesta. Invită pentru ilustrarea spuselor sale un lot de 4 informatori din Cerbăl, jud. Hunedoara. Informatorii sunt primiți cu căldură nu numai de Bartók, care le-a arătat frumusețile capitalei și îi tratează cu o exemplară ospitalitate, ci și de public și presă și chiar de trecătorii de pe străzile Budapestei (*Scrisori I*, Scrisoare 38, pag. 104-105).

La 27 septembrie 1917, în timpul primului război mondial, scrie lui Ion Bianu: "... dar orice s-ar întâmpla, rămân fidel muncii începute: consider un scop al vieții mele să continuu și să termin studiarea muzicii populare românești, cel puțin în Transilvania" (*Béla Bartók și lumea noastră*, pag. 60).

Într-o scrisoare de la Béla Bartók jr., publicată abia în 1981, Bartók scrie: "M-aș duce la iubii mei valahi pentru a culege..." (*Béla Bartók și lumea noastră*, pag. 60).

Câteva concluzii cu privire la activitatea lui Bartók de culegător al muzicii populare din Transilvania și Banat

Culegerea românească cuprinde 3379 de melodii, la acestea se adaugă 774 melodii maghiare, 21 sârbești, 7 bulgărești.

În februarie 1926 Bartók are o întrevvedere cu Octavian Goga care în curând devine ministru și care îl îndeamnă să-și reia activitatea de culegere. Veturia Goga, soția poetului politician, este o devotată admiratoare a muzicii lui Bartók.

În 1931 și 1935 Bartók va mai scrie articole de lexicon despre muzica populară românească (*Zenei lexikon* 1931, *Révai nagy lexikona* 1935).

În 1924, pentru SUITA de pian, Bartók primește Premiul Enescu (*Béla Bartók și lumea noastră*, p. 94).

La 28 octombrie 1924 regele Ferdinand I emite actul de decorare a lui Bartók cu ordinul BENE MERENTI clasa I. Acesta este prima decorație în cariera lui Bartók (*Béla Bartók și lumea noastră*, p. 91).

La 17 februarie 1924 Societatea Compozitorilor Români decide primirea lui Bartók cu scutire de plată a cotizației, socotindu-l de mult ca pe unul dintre ai săi (*Béla Bartók și lumea noastră*, p. 87).

În preajma aniversării a 50 de ani de la naștere Franța îi trimite LEGIUNEA DE ONOARE (*Béla Bartók și lumea noastră*, p. 108).

Columbia University din New York, la 25 noiembrie 1940, l-a proclamat DOCTOR HONORIS CAUSA (*Scrisori I*, p. 253; în pag. 251 – plecarea în S.U.A., testamentul).

Ce a însemnat și ce înseamnă azi Bartók pentru orașul său natal?

- Placa comemorativă de pe casa din str. Cerbului nr. 3 – este bilingvă;
- O expoziție comemorativă permanentă săracăcioasă, care, din 1981, este găzduită în fostul castel, azi muzeul orașului, unde este adesea vizitat de oameni dornici de cultură, chiar de pelerini de peste hotare (vezi cartea de onoare);
- Mormintele familiei Bartók în cimitirul romano-catolic;
- Bustul lui Bartók, dezvelit la 20 noiembrie 1993 (sculptor Iecza Péter);
- Numele unei străzi în orașul natal.

Se pune întrebarea: care este atașamentul localnicilor față de memoria marelui fiu al orașului?